

זבל מואמינים

גליון שבועי מבית 'בני אמונים'

פרשת מטות מסעי תשפ"ד שנה י | גליון מס' 544

ת.ד 102 בני ברק | פקס: 03-5055919
9139191@gmail.com

פתחו שערים

דבר מוסד ונשיא 'בני אמונים'

יתגבר כאר"י לעמוד בבקר

ביום ששי הבא עלינו לטובה, ה' באב, יחול יומא דהלולא של המאור הגדול, מגלה ומנחיל רזי תורת הסוד, רבנו האר"י הקדוש.

גלויו השמימיים, שהעברו אלינו בידי תלמידו הגדול רבי חיים ויטאל, נתקבלו בחרדת קדש בקרב העם היהודי כלו, ותורתו והנהגותיו אף מזכרות פעמים רבות בספרי הפוסקים.

בין הנהגותיו המפלאות שגשגתמו בידינו, מפליאה במיוחד הקפדתו על עגית אמן אחר ברכות השחר. על המנהג המובא בשלחן ערוך (ו ד) לברך ברכות השחר בצותא, כדי שיענה כל איש אמן על ברכות רעיו, מביא השערי תשובה (שם ה) את הנהגתו המיוחדת של האר"י הק', ואלו דבריו: "ובשם האר"י ז"ל כתבו שהיה שומע ברכות השחר מהמתפללים בבית הכנסת, אפלו היו מאה - היה עונה אמן אחריהם".

פלאי פלאים! האר"י הק', מענקי הרוח הפלאיים שקמו לעמנו ואשר זמנו היה קדש קדשים לגלוי סודות התורה ולחידוש יחודים עליונים, היה מקדיש מדי בקר זמן רב לעגית אמן אחר ברכות השחר של המתפללים. מתפלל אחר מתפלל היו נגשים לברך באזניו, והוא היה מקשיב לברכותיו של כל אחד ועונה אמן אחריו. "אפלו היו מאה - היה עונה אמן אחריהם"!

הנהגה מפלאה זו של האר"י מעוררת את כלנו! וכדי להבהיר את דבריו, אקדים ואביא ספור ידוע שהתרחש ביום הפפורים בבית הכנסת שבסנט פטרבורג. כמנהג ישראל נמכרו באותו בית כנסת מצוות היום לכל המרבה במחיר, ולפי שכלל עשירי העיר, אף הרחוקים משמירת תורה ומצוות, הגיעו להתפלל ביום זה, הן אכן נמכרו במחיר גבוה. כאשר הכרו על מכירת פתיחת הארון בתפלת נעילה, המחיר הרקיע שחקים, עד שאחד העשירים הציע אלפים וחמש מאות רובלים וזכה במצוה.

סמוך לתפלת נעילה התענגן אותו עשיר אצל חברו מהי משמעותו של הכבוד שרכש בהון רב... הביט עליו החבר בתמיהה, ושאל: "אם אינך יודע במה מדבר, מדוע השקעת הון רב בקנייתו?" "גו, באמת", השיב העשיר, "אם כל חברי, הסוחרים הגדולים, התחרו על קנייתו, וכי לא אסמך עליהם שזו השקעה כדאית?"

אף אנו נאמר: אם האר"י הק', שכל רזי התורה היו גלויים בפניו, בחר להשקיע מדי בקר מזמנו הקר כדי לענות אמן אחר ברכות השחר של המתפללים, האם לא נסמך עליו שזו השקעה משתלמת מאין כמותה?

זכינו וב"ה פיום רשומים במערכת בני אמונים מעל לחמש מאות גבאי אמן, המתגברים כאר"י ומשכמים לבית הכנסת מדי בקר לענות אמן אחר המתפללים. אנשים אלו, שאף אני זוכה להפגות עמם ב"ה, מבינים שמצוה שהאר"י הק' חשב והשקיע, זוהי השקעה כדאית מאין כמותה.

ביום קדוש זה תהדהד הקריאה: תהא הנהגתו זו נר להגלינו. נצעד בדרכיו ונקפיד לענות אמן אחר ברכות השחר של זולתנו, עד שנוזכה להתגשמות הכתוב (תהלים עב יט): "וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן".

בקר יאת "אפלו מאה נענה!"
ובברכת שבת שלום,

צ' 298 ז'ס מכ'סל"ו

פניני אמונים

פניני תפלה בפרשה

עוונות שנעשו באש - מתפפרים באש

"כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך כמי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים" (לא כג)

את נסח בקשתנו בימים הנוראים: "באין מליץ ישר מול מגיד פשע", היה רבי ישראל מפלוצק, תלמיד המגיד מפזריטש, מפרש כך:

המבקש לתקן את הקלוקל שגרם בחטאיו - ירבה בעשית מצוות כנגדו, כדברי המדרש (ויק"ר כא ה): "אם עשית חבילות של עברות, עשה כנגדן חבילות של מצוות". אולם תקון זה מתנה בכך שהאדם יקיים מצוות באותו אופן שחטא. לתקון חטאים שנעשו במזיד - ירבה החוטא בקיום מצוות בדעת ובכונה, ואלו לתקון חטאים שנעשו בשוגג, יועילו אף מצוות הנעשות בלא כונה ראויה. ומה יעשה החוטא בפשיעה, כדי להכעיס ולמרד בבוראו ח"ו? הלא אין לו אפשרות לקיים מצוות באותו אופן שחטא, וממילא אין באפשרותו לתקן את החטא באמצעות קיום מצוות! על כך אנו מבקשים: "באין מליץ ישר מול מגיד פשע" (עבודת ישראל ראש השנה).

הארמרי יוסף מספינקא מוסיף ואומר כי ליסוד זה עולה שחטאים שנעשו בהתלהבות, תקנתם היא עשית מצוות בהתלהבות דוקא, ואלו חטאים שנעשו ללא התלהבות נתן לתקנם אף במצוות שנעשו כך. ליסוד זה רמז הפסוק שלפנינו: "כל דבר אשר יבא באש" - עברות שנעשו באש ההתלהבות, "תעבירו באש וטהר" - תוכלו להעביר את רשומן רק באמצעות מצוות הנעשות בהתלהבות. ואולם "וכל אשר לא יבא באש" - עוונות שנעשו ללא התלהבות, "תעבירו במים" - נתן להעביר את רשומן אף במצוות שנעשו בקרירות.

התעוררות שאינה פוסקת

"ויכתב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ה'" (לג ב)

שאלה מפרסמת היא - מדוע נצטוינו להוציא את מלות התפלה מפינו, ואין די שנהרה אותן בלבנו, הלא הקדוש ברוך הוא יודע מחשבות ובוהן לבבות?

תרץ רבי ישעיה יוסף מדרוהוביץ:

מטרת התפלה היא גם לעורר בלב האדם את הידיעה שה' יתברך הוא אדון הכל. התפלה במחשבת הלב מועילה לעוררו רק בשעת התפלה, אך כשמוציא את התפלה בשפתיו, ובפרט כשמוזכר בפיו שם ה', ממשיכה ההתעוררות בלבו גם לאחר שהסתיימה התפלה, וכפי שאמרנו חכמים (מגלה כז ב) שעד שעור הליכת ד' אמות מעת סיום התפלה, עדין "סודרה תפלתו בפיו" ושפתיו רוחשות את מלות התפלה. לפיכך נצטוינו להוציא את מלות התפלה בפיו, כדי להמשיך עוד ועוד את התעוררות הלב בידיעת ה' יתברך.

יסוד זה נרמז בלשון הכתוב כאן: "מוצאייהם למסעיהם" - כאשר מוציא האדם את מלות התפלה מפינו, אזי בכת דבורי התפלה המעוררים אותו טוב ושוב, נוסע הוא מחיל אל חיל בעבודת ה' (חזון ישעיהו - תפלה לעני).

נגון האמונה שלא יפסק לעולם

אני מאמין...! אני מ-א-מ-י-ן! א-נ-י מ-א-א-א-א-א-מ-י-ן! באמונה שלמה! בביאת המשיח אני מאמין! את אט לבשו המלים את המנגינה המיוחדת. ומשפטים ר' עזריאל דוד לסתת את המנגינה ולשורר אותה בלחש פעם אחת, התחיל מיד לשורר בשנית, ובשלישית.

את אט כבשה השירה את הכל, כשהיא הולכת ומתחזקת ובוקעת את קורות העץ ששמשו כדפן לקרון, ממשיכה לסחף בעצמתה גם את היושבים בקרון השני, בקרון השלישי ובהמשך את כל הנשמות אשר היו כלואות בגופים שהצטופפו ברכבת הפנות, שהלכה והתקרבה לטרבלניקה.

"ואף על פי, ואף על פי, ש-י-ת-מ-ה-מ-ה, עם כל זה אכפה לו בכל יום שיבוא! אני מאמין!" נדמה היה כי העולם כלו על עציו ואבניו מצטרף לשירה היוקדת. ואף על פי שהכבשן היה כה קרוב והגאולה נראתה כל כך רחוקה, עם כל זה האמונה נותרה איתנה, איתנה מתמיד.

משפטים, הזדקף רבי עזריאל דוד ובקול רועד פנה אל יושבי הקרון ובקש מהם: "אחים יקרים! אנא, אם מישוהו מכם יזכה להנצל מהתפת בה אנו נתונים, מתחנן אני בפניו כי יעביר מנגינה קדושה זו למורי ורבי, הרבי ממודז'יץ היושב בניו יורק."

אחד מנוסעי הקרון זכה להנצל. היה זה צעיר יהודי שקפץ מחלון הרכבת ולאחר מסע תלאות מפרך הצליח להבריא את הגבול לשוניץ. אותו צעיר זכר את בקשתו האחרונה של רבי עזריאל דוד. הוא דאג שתניינגו יעלו על דף, צרף אליו את ספור הלחנתו המפלא ושלחו לניו יורק לרבי ממודז'יץ בעל האמרי שאול.

המכתב הגיע אל הרבי בניסן תש"ה. הרבי, שנחשף בפעם הראשונה לספור המפלא, נרעש מתכנו. "כאשר ר' עזריאל דוד שר את האני מאמין בדרכו האחרונה, בודאי נעו אמות הספים בעולמות העליונים", הפטיר הרבי והעשף בשתיקה.

באותו יום התקיימה ברית מילה לאחד מנכדי הרבי. בעת סעודת המצוה הוציא הרבי את המכתב והראה למשתתפים. לאחר מכן פנה הרבי למלחין המודז'יצאי הנודע, רבי בן ציון שנקר, שהשתתף גם הוא באותה סעודה, הגיש לו את תניינגו ובקש ממנו לשוררו. התרגשות עצומה אפפה את המשתתפים לשמע הנגון הקדוש, הקהל כלו הצטרף לשירה המרטיטה. עין לא נשארה יבשה באותו מעמד.

הנגון וספורו התפרסמו אט אט, עד שברבות הימים הפך נגון זה לסמל האמונה היהודית, אמונה שלא נפסקה ולא תפסק לעולם, אמונה שתמשיך להחזיק לבבות נשברים, עד בוא הגאולה במהרה בימינו.

הנה רכבת נוספת עמוסה ביהודים עוזבת את האומלגלפץ - הרחבה בגבולו הצפוני של גטו ורשה שממנה נשלחו יהודי הגטו הי"ד למחנה ההשמדה טרבלינקה - עלזו הארורים.

מאחורי הדלתות הכבדות של קרונות המשא, אימה ופחד. המוני יהודים, אנשים, נשים וטף, הצטופפו מתנשפים וצפופים, בלי אור וברי מיס. הם ידעו כי הרגע הזה בוא יבוא, אך עם זאת הוא תפס אותם בהפתעה. כעת היו מבהלים מאד, חסרי אונים ומתקשים לעפל שהם מובלים כצאן לטבח.

הנסיעה הלכה ונמשכה. השמש יקדה ממעל והצפיפות העיקה ללא נשא. גם אלו שהתעלפו נותרו לעמד נשענים באפיסת כוחות על העומדים לצדם. יהודים טובים עשו ככל שלא ידם, כדי להקל את מצוקת הסובלים.

היהודים ידעו היטב לאן הם מובלים. הם כבר היו למודי סבל וכאב בלתי נתנים לתאור. מכל עבר נשמעו יללות ובכיות, אך היו גם כאלו שהכינו את עצמם למות מות קדושים, במבול האש והגפרית שנתפך על העם היהודי באותם ימים והעלה בלהב אש ששה מיליון מהם השמימה.

באחד הקרונות עמד יחד עם בני משפחתו רבי עזריאל דוד פסטג הי"ד, מנכדי עדת חסידי מודז'יץ, תלמיד חכם מפלא, מלחין ובעל נגון בחסד עליון. רק בן חמשים ושתים היה רבי עזריאל דוד באותה עת.

רבי עזריאל דוד היה ידוע בתפלותיו הלוהטות. המונים היו מגיעים מדי שנה לשמעו מתפלל לפני העמוד בימים הנוראים. אולם גדול נשכר לשם כך בורשה, וכמעט מדי שנה סקרו זאת עתוני ורשה היהודיים.

רבי עזריאל דוד ידע כי נותרו לו שעות בודדות. נפשו להטה, בלבו יקדה אמונה אין-סופית, ולפתע הזדעקה מתוך לבו שירת האמונה היהודית, ונגון מרטיט על אמונתו בביאת המשיח פרוץ ממעמקי נשמתו.

רבי עזריאל דוד היה שרוי באותה עת בעולמות עליונים. חיי העולם הזה היו שוים בעיניו כקלפת השום, היום יותר מתמיד הוא חש בכל לבו כי חיי הנצח שייכים לעם היהודי, ואותם אף אחד אינו יכול לטל מהם. לבו שאף והשתוקק שתתגלה מלכות ה' בביאת המשיח כהבטחת נביאי ישראל.

בשורות דלהלן מתאר ספור יצירתו של הלחן הידוע למלים: "אני מאמין בביאת המשיח..." ברפכת הפנות שהובילה אלפי יהודים למחנה ההשמדה בטרבלניקה. ספור זה נשמע מפי המלחין המודז'יצאי האגדי רבי בן ציון שנקר, אשר קרא את הספור במכתב מרטיט לב מעטו של עד ראיה, נצול יחיד

את אט כבשה השירה את הכל, כשהיא הולכת ומתחזקת ובוקעת את קורות העץ ששמשו כדפן לקרון, ממשיכה לסחף בעצמתה גם את היושבים בקרון השני, בקרון השלישי ובהמשך את כל הנשמות אשר היו כלואות בגופים שהצטופפו ברכבת הפנות, שהלכה והתקרבה לטרבלניקה.

המלחין חסידי הנודע רבי עזריאל דוד פסטג הי"ד

מרכבת הפנות, אשר מען לרבו בעל האמרי שאול ממודז'יץ:

הרחבה היתה כעת ריקה, אך הדי הצעקות, הבכיות והאנחות עדין עמדו באויר. על הרצפה התגוללו בחסר סדר אי אלו פריטי לבוש, נעל שמוטה, חבילה קטנה שנשכחה וגם שלוליות דם. עדות אלמת לאועה שהתחוללה כאן, בפעם המי יודע כמה, לפני דקות מספר.

כמה ערלים פולגניים עמדו סביב הרחבה. הם הביטו בחיוף שטני בשבל העשן הסמיך שהותירה אחריה רפכת המשא המתרחקת.

אגרת אמונים

מכתב מקודא נאמן

לכבוד מערכת העלון 'וכל מאמינים', שלום רב!

יישר כחכם על העלון הנפלא, המשמש בעבורי מקור עזמה להתחזק במצות עניית אמן פהלכה.

זה שנים ב"ה, במגן שבו אני מתפלל מקפידים המתפללים מדי בקר על ברכות השחר בחרותא. חזק זה נזקף לזכותו של יהודי יקר שהתעקש להקפיד על ההגה זו עד שהפכה להיות נחלת המתפללים כלם, אשר התרגלו להשכים לבית הכנסת כמה דקות לפני התפלה כדי לומר את הברכות יחדו.

ידועים דברי הגמרא (ברכות ו ב): "אמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה - מייד הוא כועס, שנאמר: 'מדוע באתי ואין איש...'". ומקשים העולם: אם הטענה היא על כך שאין עשרה, הנה על הפסוק לומר: "מדוע באתי ואין אנשים?" ומתרצים, טאלו הנה במקום "איש" אחד שאכפת לו, ממילא הנה נראה הכל אחרת...

בבית הכנסת שלנו זכינו בחסדי ה' "איש" המכיר בערפה של עניית אמן, וגרם למהפכה של ממש בהתיחסות של כל המתפללים ל'אמן'. ואגב, "איש" ראשי תבות: "יהודי שמיקר אמן..."

אוסף ואצין כי מדי פעם מצטרפים למגן שלנו יהודים שאינם מתפללים עמו בקביעות. פעם שאלתי אחד מהם: "הלא אתה מתגורר במרחק נכר ויש לך בית הכנסת בסמיכות לביתך, ומדוע באת עד לכאן?" התשובה שלו הפתיעה אותי. הוא אמר לי שבעת שהוא זקוק להצלחה וסיעתא דשמיא מיחדת הוא טורח לבוא ולהתפלל במקום שאנשיו מקדימים לתפלה ומקפידים על עניית אמן, על פי דברי הזהר הק' (וילך רפה ב) שכפאשיר ישראל נזהרים לענות אמן פראוי, אזי כאשר הם מתפללים לפני הקדוש ברוך הוא על צרותיהם, הקול מכריז בכל העולמות: "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים" (ישעיה כו ב) - אל תקרי 'אמונים' אלא 'אמונים'; 'פתחו שערים' - כשם שישאל פתחו שערי הברכות, כך יפתחו בפניהם שערי תפלה, ותתקבל תפלתם.

תודה על פעולותיכם, ש' ל' - בית שמש

נתן לשלח מכתבים לפקס שמספרו 08-9746102 או לכתבת המייל: 9139191@gmail.com

ש"י עולמות למלאכי אמן

אמרו חכמים (סנהדרין ק א): "עתיד הקדוש ברוך הוא לתן לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות, שנאמר (משלי ח א): 'להנחיל אהבי יש [בגימטריה שלוש מאות ועשר] ואצרתיהם אמלא'".

את התועלת שיש לצדיקים מרובי העולמות מבאר ה'חפץ חיים' כך:

כידוע, מכל מצוה שאדם עושה נברא מלאך. והנה רק מההקפדה על מאה ברכות ותשעים אמונים מדי יום - כמקסה שקבעו חכמים - בורא האדם מאה ותשעים מלאכים בכל יום, וברכות השנים יעלה מספרם למיליוני מלאכים. מלאכים אלו שייכים לו והם עומדים לרשותו ושומרים עליו בכל צעד ושעל. כדי שיוכל הצדיק לשהות ולהתענג בעולם הבא עם מיליוני המלאכים שנבראו ממצוותיו, הבטח לו שייחל לעתיד ש"י עולמות (חסד לאברהם) [לרבי אהרן פהן חתן הח"ח] דברים נעימים וז.

שכרו נרמז על אבני החשן

רבי פינחס סעזון, אב"ד בעיר טורז שבתונים, מצא כי כבר על אבני החשן נרמז כי שכרו של המקפיד על עניית תשעים אמונים ביום מבטח ועומד. שכן 'בעל הטורים' (שמות כח יז, ע"פ יומא עג ב) מבאר שמלבד שמות השבטים אף אותיות שמותיהם של האבות היו חקוקים בפאר על אבני החשן, ועל אכן הספיר שבחשן היה חקוק שמו של יששכר בתוספת האות צ' משמו של יצחק. נמצא אפוא שעל אכן הספיר [הסמוכה לאבן יהלום שהיא בגימטריה אמן], נכתב 'יש שכר צ', ללמדנו שהמקפיד על עניית צ' אמונים ביום שכרו מבטח לו (פסקי הראש"ח א נתיב יא).

התגבר פאר"י

יהודי יקר! זה הזמן לצעד בדרך של איש האלקים רבנו האר"י הק' ולהצטרף לרבים המשפיעים לבית הכנסת, כדי לענות אמן אחר ברכות השחר של המתפללים.

להצטרפות: נא מלא את טפס ההצטרפות במכשיר נדרים פלוס, ואנו נצר עמך אי"ה קשר לשליחת חמרים.

בין ממלאי הטפסים תתקום אי"ה הגרלה על זכות לנסיעה משפחתית לתפלה במקומות הקדושים, במיניבוס מפאר.

החומה המקיפה את שטח בית העלמין העתיק במנטובה, בו טמון הרמ"ע מפאנו

הרמ"ע מפאנו ד' באב ש"פ

רבי מנחם עזריה מפאנו נולד בשנת ש"ח בעיר פאנו שבאיטליה, לאביו רבי יצחק ברכיה שהיה מחכמי העיר ומגדוליה. רבו המבנה היה רבי ישמעאל חנניה ואל-מונטני, כאשר בד בבד קנה את תורת הסוד מפי דודו רבי עזרא מפאנו.

בהגיעו לפרקו לקחו רבי יצחק פואה ממנטובה, מגדולי רבני איטליה, כחתן לבתו. בעקבות חותנו התישב בעיר מנטובה והקים בה ישיבה, שאליה נהרו תלמידים רבים ללמד תורה מפיו. שמו יצא לתהלה, וכבר בהיותו צעיר למים התפרסם שמו כאחד מגדולי הדור.

בשנת שנו"ז בא לאיטליה רבי ישראל סרוג, והרמ"ע למד ממנו את יסודות תורת האר"י והפיצה על פני איטליה כלה. וכך כותב עליו רבי יעקב עמדין (שאלית יעב"ץ סי' לג): "הלא הוא הרמ"ע ז"ל איש חמדות המולך בחכמת האמת, ובכל תושיה לו עשר ידות, ומי בכל בית הזהר כמוהו נאמן וסר למשמעתו".

למעלה משלושים חבירים שרדו מהרמ"ע, רבם בחכמת הנסתר ומעוטם בתורת הנגלה. מהם שנדפסו בכמה מהדורות, וחלקם עדין ספונים בכתב יד קדשו בספריות שונות.

הרמ"ע הסתלק במנטובה בד' באב ש"פ ונקבר בבית העלמין בעיר. רבי ברוך מקוסוב בספרו 'עמוד העבודה' (דרוש המחשבה אות י) מתאר את אפן הסתלקותו: "ושמעתיו וקבלתי ממגיד אמת, שמיתת הרמ"ע מפאנו היה כן מיתת נשיקה, שהתקשר נשמתו למעלה ונפל לארץ משלך כאבן דומם ונשאר מת על הארץ, ויהי רצון שיהיה אחריתי כמוהו, אשרי לו".

מכסת תשעים אמינים ביום

לכבוד יומא דהלוא של הרמ"ע מפאנו, יום חמישי הקרוב ד' באב, שבו ימלאו ארבע מאות וארבע שנה לפטירתו, מובאת בזאת תמצית מתשובה שכתב בד"ן חובת עניית תשעים אמינים ביום. תשובה זו מדפסת בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' קט) וה'מגן אברהם' (ו ט) אף מביאה להלכה. בדבריו מוכיח הרמ"ע כי אין לכלל במכסה זו אמינים שעונים על קדיש, אלא יש לענות תשעים אמינים על ברכות דוקא, ומסיק על פי זאת כי כדי לעמד במכסה זו על כל אחד להקפיד לשמע ברכות השחר מפי מתפללי בית הכנסת.

"צדיק" או "צדקה"

הרמ"ק (סדור 'תפלה למשה' דף נט ע"ב) מביא בשם הזר הק' שמכסת הדברים שבקדשה נרמזו במלה "צדיק", שהיא ר"ת: צ' אמינים, ד' קדשות, י' קדישים וק' ברכות, "כי העושה זה הוא צדיק בלי ספק". הרמ"ק מוסיף ומביא שיש הגורסים שמכסת הדברים שבקדשה נרמזו במלה "צדקה", ובמקום י' קדישים מונים ה' חמשי תורה.

והנה, אף ששתי הנסחאות מביאות עניית צ' אמינים ביום, מפל מקום הן חלוקות ביניהן בד"ן האמינים המצטרפים להשלמת מכסה זו: לגרסה שמכסת הדברים שבקדשה נרמזו במלה "צדיק" נתן לצרף רק אמינים שנענו על ברכות ולא אמינים שנענו אחר הקדיש, שכן לגרסה זו לעניית הקדיש יש מכסה בפני עצמה - י' קדישים. ואולם לגרסה שמכסת הדברים שבקדשה נרמזו במלה "צדקה", יהיה נתן לחשב במכסת תשעים אמינים גם אמינים שעונים אחר הקדיש, שהרי לגרסה זו לא נמנתה בפני עצמה מכסה לעניית הקדיש.

"צדיק" ולא "צדקה"

לאור זאת דן הרמ"ע מפאנו בשאלה כאילו גרסה יש לנקט להלכה למעשה: האם כזו הגורסת שמכסת הדברים שבקדשה רמוזות ב"צדיק" ואם כן יש לענות מדי יום תשעים אמינים על ברכות דוקא, או כזו הגורסת שמכסת אלו רמוזות במלה "צדקה", ואם כן

אף עניית אמן על קדיש מצטרפת להשלמת מנין תשעים אמינים.

הרמ"ע מוכיח כי הגרסה הסוברת שמכסת הדברים שבקדשה רמוזה במלה "צדיק" היא הגרסה העקרונית, מכך שארבע המכסות הכתובות בה שוות לכל נפש, ויש אפשרות מעשית לקיימן. זאת לעמת גרסת "צדקה", שתחת מכסת י' קדישים, מונה למוד חמשה חמשי תורה מדי יום, שהיא משימה שאינה שוה לכל נפש, ורק מתי מעט יכולים לעמד בה.

לפיכך מסיק הרמ"ע, כי אף ששתי הנסחאות הן "פרפראות נאות, וצריך לישב את שתיהן" (ואף הרמ"ק בסדורו שם פתב ששתי הנסחאות אמת), מפל מקום מאחר וכאמור גרסת "צדיק" היא העקר, יש להקפיד להלכה למעשה על המכסות הקבועות בה, ולקב' יש לענות מדי יום תשעים אמינים על הברכות, מלבד האמינים שעונה אחר הקדיש.

(אף בהקדמת רבי חיים וטאל שהדפסה בראש ספר עץ חיים, הביא בשם האר"י הק' שיש להשלים את מכסות הדברים שבקדשה כפי שנרמזו במלה "צדיק").

ברכות השחר בצותא

אלא שכאן ישאל השואל: בעוד העמידה בשלוש המכסות האחרונות הנרמזות במלה "צדיק" - ד' קדשות, י' קדישים, ק' ברכות, מרמזות לאדם בסדר יומו הרגיל, וכל המתפלל שלוש תפלות במנין צובר בדרך כ"ל את המכסה הנדרשת, כיצד יעמד אדם במכסת תשעים אמינים על ברכות דוקא, כפי שדורשת נסחה זו? הלא אם נחשב את האמינים שאדם עונה על ברכות בסדר יומו הרגיל, נגיע בדחם לכדי חצי ממכסה זו?

שאלה זו נשאל הרמ"ע, ובדברי תשובתו הוא מציע שכל אדם ישמע ברכות השחר מאולתו, ובכך יעמד במכסה זו בקלות, ואלו דבריו:

"ומה טוב להנהיג ששליח צבור יברך ברכות השחר בקול רם, והעונים יכוננו שלא לצאת ידי חובת ברכה. ולא זו בלבד [שכן אין די בשמיעת ברכות השחר פעם אחת להשלמת

מכסת תשעים אמינים על ברכות] אלא חברים הישנים בחדר אחד, וכגון הגי' ציפי דבי רב' [ברכות כה ב, ופרש רש"י: "מחצלות של בית המדרש" שלומדי בית המדרש נהגו לישן עליהן], ישכימו לברך כל אחד לעצמו וחבריו יענו אמן, ואחרי כן אל בית אלקים יהלכו ברגש. ומי שמברך לעצמו ואחרי כן אשתו ובניו גדולים וקטנים מברכים לו כהאי גונא, אין לה רעים אהובים יותר מאלה, והוא הדיו למברכים בבית הכנסת זה אחר זה לזכות את הרבים שיענו אמן בכניפאי [בהתכנסות, בצותא], וכלו בכונה שלא לצאת".

הפוסקים הסוברים פרמ"ע

השלחן ערוך (או"ח ו ד) הביא כידוע את המנהג לברך ברכות השחר בצותא חדא, כשפל אחד מן המתפללים עונה אמן על ברכות חברו, וזו לשונו: "יש נוהגים שאחר שברך אחד ברכות השחר וענו אחריו אמן, חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונים אחריו אמן, וכסדר הזה עושים כל אותם שענו אמן תחלה".

והנה המגן אברהם' (שם ט) באר שהמנהג נוסד מחמת צרך העמידה במכסת תשעים אמינים, וזו לשונו: "נראה לי שעושים כן כדי לענות צ' אמינים וכדאיתא בזהר חדש ובתשובת מ"ע [=הרמ"ע]. אף שהמגן אברהם' לא מזכיר להדיא שיש לענות תשעים אמינים על ברכות דוקא, הרי הוא דבר הלמד מענינו, שכן הוא מוזכר את תשובת הרמ"ע מפאנו הכותב ששרש מנהג זה יסודו בחיוב לצבר תשעים אמינים על ברכות דוקא. ועוד, שאם נתן לצרף גם את האמינים הנענים אחר הקדיש למכסה זו, אין העמידה במכסה זו יכולה להיות טעם ושרש למנהג זה, לפי שגם ללא אמירת ברכות השחר בצותא יגיע האדם בנקל למכסה זו.

לאור זאת עולה שהשו"ע הרב (ו ב) והמשנה ברורה' (שם יג) שהביאו את דברי המגן אברהם' שיסוד מנהג זה הוא כדי לצבר תשעים אמינים, סוברים פדעת הרמ"ע שיש לצבר מדי יום תשעים אמינים על ברכות דוקא, שכן כאמור אם נתן לצבר גם אמינים הנענים אחר הקדיש למכסת תשעים אמינים, אין העמידה במכסה זו מחיבת אמירת ברכות השחר בצותא.